

УДК 332.2;631.4

Бойко Є.О.
докторант*ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ***Казарян Е.М.**
магістрант*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв*

РОЗВИТОК МАЛОГО АГРОПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОЛІТИКИ

DEVELOPMENT OF SMALL AGRO-ENTERPRISE ON THE BASIS OF RESOURCE SAVING POLICY

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено теоретичні аспекти розвитку малого агропідприємництва на засадах ресурсозберігаючої політики. Визначено проблеми формування життєздатного, продуктивного сектора малого агропідприємництва. Проаналізовано пріоритетні напрямки ресурсозбереження в аграрній сфері, як інституційних важелів регулювання розвитку АПК з точки зору можливості врахування економічних інтересів всіх складових агропромислового комплексу. Оцінено фактори формування агропідприємств малого бізнесу в Україні. Запропоновано напрямками зниження собівартості аграрної продукції.

Ключові слова: мале підприємництво, агропідприємство, аграрна сфера, ресурсозбереження, ресурсозберігаюча політика, сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы теоретические аспекты развития малого агропідприємництва на основе ресурсосберегающей политики. Определены проблемы формирования жизнеспособного, продуктивного сектора малого агропідприємництва. Проанализированы приоритетные направления ресурсосбережения в аграрной сфере, как институциональных рычагов регулирования развития АПК с точки зрения возможности учета экономических интересов всех составляющих агропромышленного комплекса. Оценены факторы формирования агропредприятий малого бизнеса в Украине. Предложено направлениями снижения себестоимости аграрной продукции.

Ключевые слова: малое предпринимательство, агропредприятие, аграрная сфера, ресурсосбережения, ресурсосберегающая политика, устойчивое развитие.

ANNOTATION

In the article the theoretical aspects of the development of small agro-entrepreneurship on the basis of resource-saving policy are researched. The problems of forming a viable, productive sector of small agricultural entrepreneurship are determined. The analysis of resource priorities in agriculture, like leverage institutional regulation of agricultural development in terms of the possibility of taking into account the economic interests of all components of agriculture. The factors of formation of small business enterprises in Ukraine are estimated. The directions of reduction of the cost price of agrarian products are offered.

Keywords: small business, agro enterprise, agrarian sphere, resource conservation, resource saving policy, sustainable development.

Постановка проблеми. Необхідність створення нової парадигми розвитку агропідприємництва на засадах ресурсозберігаючої політики потребує теоретичного обґрунтування сутності цих явищ, визначення відповідних механізмів і методів щодо ресурсоощадної діяльності малих

агропідприємств, враховуючи і ринкові відносини, і екологічні проблеми.

Тривалий час використання земельних ресурсів носило антропоцентричний характер, розглядаючи землю, як елемент природної системи для отримання максимального прибутку. Це положення в умовах командно-адміністративної системи було науково зорієнтовано на зростання обсягів виробництва завдяки розширенню посівних площ. Із зміною форми власності на землю, прийняттям низки нормативно-правового забезпечення земельної реформи, погіршення якісних параметрів стану земель стали визначальною соціально-економічною та екологічною передумовою для розвитку ресурсоощадної діяльності аграрних підприємств в умовах інтенсифікації використання земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям розвитку малого підприємництва є роботи таких учених-економістів, як Герасимчук Н.А., Кузьменко О.Б., Донських А.С., Горох О.В. та ін. Попри значну кількість наукових праць й істотні досягнення у теорії і практиці розвитку малого підприємництва, недостатньо дослідженими залишаються питання малого агропідприємництва на засадах ресурсозберігаючої політики. Саме це і зумовило проведення авторського наукового дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою даного наукового добробку є комплексне дослідження розвитку малого агропідприємництва та розробка пропозицій, щодо удосконалення розвитку малого агропідприємництва на засадах ресурсозберігаючої політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мале агропідприємництво – необхідний сектор ринкової системи господарювання, роль якого зростала під впливом структурних зрушень в економіці країни. Але проблема формування життєздатного, продуктивного сектора малого агропідприємництва набула, по-перше, особливого значення й, по-друге, мала суперечливий характер. Перша обставина була пов'язана з низ-

кою питань ринкової трансформації економіки, потребою першочергового їх вирішення в умовах тривалої економічної кризи, нестабільності законодавчої бази підприємництва, а також із загостренням проблеми зайнятості тощо. Друга – з неоднозначним ставленням владних структур, відсутністю навичок у веденні власної справи в більшості підприємців, значною «гінізацією» економіки, правовим нігілізмом громадян.

Глибока дестабілізація стану екосистем через інтенсивний розвиток продуктивних сил, значне навантаження на природне середовище потребують раціоналізації використання природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку людства.

Таке становище підвищує значимість забезпечення продовольчої безпеки України, підвищення рівня її міжнародної конкурентоспроможності, якості харчових продуктів, мінімізації ризиків функціонування агросистем і ефективної міжрегіональної взаємодії. Специфіка агровиробничого комплексу така, що для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції використовуються значні обсяги різноманітних природних ресурсів та енергії, раціональне використання яких вимагає від виробників застосування ресурсозберігаючих методів управління, зниження впливу на навколишнє середовище до екологічно безпечного рівня [1].

Стратегічні напрями організації виробничих відносин у землеробстві і тваринництві мають базуватися на раціональному використанні природних ресурсів і формуванні системи управління цими відносинами, що дасть можливість підвищити ефективність функціонування органічних аграрних підприємств шляхом спеціалізації їх на виробництві екологічної продукції і створення умов для формування ринку вітчизняної високоякісної продукції, а також управління раціональним використанням земельних ресурсів за рахунок впровадження адаптивних систем землеробства [2].

Формування агропідприємств малого бізнесу в Україні в перехідний до ринку період мало певні особливості, які залежали від багатьох факторів, у першу чергу, від рівня розвитку економіки й суспільного сприйняття малого бізнесу в країні. Серед інших особливостей, яких не знала світова практика, треба назвати такі, як постійна боротьба за виживання, у тому числі й протизаконними способами, майже повна відсутність впровадження інновацій унаслідок незначної кількості підприємств у виробничій сфері, обмеженість фінансових ресурсів і неможливість їх залучення на відносно тривалий період, високий ризик діяльності підприємств малого бізнесу і відсутність механізмів захисту від нього, відсутність реальної підтримки та допомоги на державному та регіональному рівнях.

Малі агропідприємства здатні швидко реагувати на зміни попиту, змінювати асортимент

продукції і перепрофілювати своє виробництво в умовах кризи. Сектор малого підприємництва являє собою розгалужену мережу підприємств, що діють в основному на місцевих ринках і безпосередньо пов'язаних з масовим споживачем товарів і послуг. Невеликі розміри малих підприємств, їх технологічна, виробнича і управлінська гнучкість дозволяють своєчасно реагувати на ринкову кон'юнктуру. Ступінь розвитку малих форм господарювання в аграрній сфері впливає на насичення ринку товарами, розширення конкуренції, зростання зайнятості, соціальний розвиток села та сприяє підвищенню економічної ефективності агропромислового виробництва. Крупний і малий агробізнес доповнюють один одного, займаючи кожен свою нішу при вирішенні загальної задачі задоволення потреб суспільства в продуктах харчування і в сільськогосподарській сировині для легкої промисловості. Малий бізнес є необхідним елементом ринкової економіки що створює необхідне конкурентне середовище, тим самим надаючи змогу суспільству розвиватися [3].

Аграрні домогосподарства є не тільки особливою формою виробничої діяльності, але й особливим способом життя, характерною рисою яких є поєднання функцій власності, праці і управління. Це дає можливість вести аграрне виробництво більш ефективно. Такі господарства здатні вижити в період кризи і в той же час гнучкі у пристосуванні до вимог науково-технічного прогресу. Аграрне домогосподарство розширює базову основу становлення і формування майнової власності фермерських господарств. Саме такі господарства, які мають великий стартовий капітал, в конкретних умовах можуть трансформуватися в більш досконалі організаційно-економічні форми сімейного виробництва у вигляді самостійного фермерського господарства.

Ефективність ресурсозбереження в аграрно-переробному виробництві нерозривно пов'язана із застосуванням інноваційних методів, технологій, засобів праці. Отримавши додаткові інвестиції, малий та середній бізнес зможе оновити обладнання, перейти на енергозбереженні технології та, головне, – створити нові робочі місця, не давши зникнути українському селу.

Реалізація ресурсощадної діяльності вимагає інвестицій, хоча у довгостроковій перспективі при впровадженні ресурсозберігаючих заходів підприємство поверне їх, отримавши конкурентні переваги, зміст яких полягає у наступному:

- поліпшення якості продукції та розширення ринків збуту;
- зниження рівня виробничого та фінансового ризику;
- зростання загального рівня ефективності виробництва;
- зниження ставок страхових платежів;
- поліпшення взаємовідносин з органами влади і громадськістю.

Новітні наукові підходи до виробництва сільськогосподарської продукції передбачають динамічне впровадження нової техніки та відпрацювання сучасних агротехнологій, наслідком впровадження яких має бути забезпечений перехід на якісно нові основи управління бізнес-процесами з урахуванням можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і викликів глобалізації; з орієнтацією на локальні та регіональні агроресурсні й екологічні особливості й умови сільськогосподарського виробництва; на розвиток соціально-економічних мереж розселення, транспортно-логістичного забезпечення реалізації органічної продукції.

У своїх працях Герасимчук Н.А. [1] зазначає, що визначення пріоритетних напрямків ресурсозбереження в аграрній економіці як інституційних важелів регулювання розвитку АПК з точки зору можливості врахування економічних інтересів всіх складових агропромислового комплексу представляє тріаду ефективного використання матеріально-технічних і паливно-енергетичних ресурсів в сільгоспвиробництві та переробці аграрної продукції, де перша сфера (технічна) орієнтована на зниження питомої витрати палива, теплової та електричної енергії і базується на впровадженні принципово нових машин і механізмів або їх докорінній модернізації. Підвищення паливної економічності аграрної техніки визначається конструктивними, експлуатаційними, виробничими й ґрунтово-кліматичними факторами.

Друга сфера (технологічна) – передбачає застосування для виробництва сільгосппродукції сучасних, менш енергоємних технологій, скорочення, заміну і суміщення енергоємних операцій, застосування альтернативних видів палива та енергії, перенесення ряду мобільних технологічних процесів в стаціонарні умови із застосуванням електроенергії.

Третя сфера (організаційно-економічна) – забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів на основі оптимізації структури виробництва і розміщення сільськогосподарських культур, стимулювання організації ефективного використання ресурсів.

Троте, Кузьменко О.Б. [4] виділяє техніко-технологічні, організаційні та соціально-економічні чинники ресурсоощадної діяльності аграрних підприємств.

Техніко-технологічні: робочі і силові машини, комбайни і транспорт з найбільш економічними характеристиками і мінімальним негативним впливом на земельні ресурси; ресурсоощадні технології виробництва продукції; високоякісні матеріальні ресурси; технічна база транспортування й зберігання матеріальних ресурсів і продукції; використання нетоварної частини продукції.

Організаційні: організація виробництва і праці на підприємстві; система зберігання та

обліку матеріально-енергетичних ресурсів; система моніторингу використання ресурсів; якість ремонту машин.

Соціально-економічні: аналіз використання ресурсів; стимулювання заходів з економії ресурсів; відповідальність за якість використання ресурсів; наукові основи менеджменту використання ресурсів; соціально-психологічні заходи щодо ресурсозбереження.

Ефективність підприємництва на селі необхідно оцінювати за допомогою аналізу економічної ефективності його виробничо-господарської діяльності. Концепція розвитку і диверсифікації підприємницької діяльності сільського населення полягає у відродженні сільських територій шляхом підтримки, стимулювання й розвитку позитивних досягнень самозайнятих жителів у різних видах і формах ділової активності. Але кількісне зростання суб'єктів підприємництва різних видів діяльності, підвищення їх рентабельності можливе лише за рахунок трансформації форм організації сільських суб'єктів підприємництва, диверсифікації їх діяльності, підвищення рівня ресурсозбереження виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств.

З точки зору національної економіки України, чинником ресурсоощадності є нові концепції добробуту і розвитку аграрної галузі, засновані на сучасних знаннях, які дозволяють забезпечувати високий рівень життя і одночасно залежать меншою мірою від обмеження ресурсів землі. Політика розвитку, яка орієнтована, головним чином, на збільшення виробництва продукції, не забезпечуючи стійкість природних ресурсів, що використовуються, рано чи пізно призведе до падіння продуктивності та економічного занепаду.

Чинники ресурсоощадної діяльності діють у комплексі, і лише об'єднання в оптимальному співвідношенні техніко-технологічних, організаційних і соціально-економічних факторів дозволяє спрямовувати аграрне виробництво на сталий розвиток.

Основними принципами ресурсоощадної діяльності підприємств є принципи системності, комплексності, цілісності, довгострокової перспективи, нормативності, взаємовідповідальності, інформаційності, врахування вартості упущених можливостей, економічного стимулювання, підтримання балансу, «користувач сплачує», «забруднювач сплачує». Реалізація ресурсоощадної діяльності забезпечує підприємству конкурентні переваги: поліпшення якості продукції та розширення ринків збуту; зниження рівня виробничого та фінансового ризику; зростання загального рівня ефективності виробництва; зниження ставок страхових платежів; поліпшення взаємовідносин з органами влади і громадськістю.

Всю систему заходів ресурсозбереження можна розподілити залежно від методів управління, технології виробництва та інструмента-

рію впровадження інновацій. При цьому як раз ресурсний потенціал виробництва не є головною характеристикою у вирішенні цієї проблеми: він, скоріше, є цільовою установкою, відповідно до якої розробляється стратегія ресурсозбереження. Проблема ускладнюється і тим, що зараз в Україні є значна частка збиткових господарств в рослинництві, і ще більша – в тваринництві. З економічної теорії визначається, що це є недопустима ситуація і вона потребує свого розв'язання [5].

Напрямами зниження собівартості аграрної продукції, включають: запровадження прогресивних систем землеробства; науково обґрунтованих сівозмін і передової технології виробництва; послідовну інтенсифікацію виробництва шляхом раціональної хімізації і докорінного поліпшення землі; запровадження у виробництво кращих сортів сільськогосподарських культур і порід тварин; дотримання всіх вимог агротехніки і передових способів утримання тварин; зміцнення кормової бази тваринництва, дотримання зоотехнічних вимог при розробленні раціонів за збалансованістю протеїном, мінеральними речовинами іншими поживними компонентами; удосконалення галузевої структури підприємств з орієнтацією на вимоги ринку, досягнення при цьому раціональної концентрації, спеціалізації та інтеграції виробництва, що забезпечує краще використання ресурсів, більш швидко запровадження науки і техніки в практичну діяльність.

Важливим фактором ресурсозбереження визнано запровадження госпрозрахунку, що забезпечує самоокупність й оптимальну рентабельність виробництва. Основною умовою госпрозрахунку є забезпечення беззбиткової роботи всіх структурних підрозділів і підприємств в цілому за рахунок: визначення маржинального доходу; використання обґрунтованих, на основі ресурсних потенційних можливостей, рівнів урожайності культур і продуктивності тварин та встановлення обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва для отримання прибутку.

Висновки. Цілком закономірно, що суспільство усвідомило необхідність гармонізації відносин з природою і зокрема в землекористуванні, що знайшло відображення в виникненні

нової науки – економіка землекористування. Екстенсивне використання земель в умовах адміністративно-командної системи було обґрунтовано існуючою на той час доктриною радянської науки, орієнтованою на зростання обсягів виробництва завдяки розширенню посівних площ. Здійснені в аграрній сфері зміни в формах власності на землю, визначення грошової оцінки земель, паювання земель і майна, розробка, прийняття і введення в дію основоположних нормативно-правових актів, а також негативні тенденції розвитку якісного стану земель стали важливою соціально – економічною та екологічною передумовою для розвитку ресурсоощадної діяльності аграрних підприємств в умовах інтенсифікації використання земельних ресурсів.

Виходячи із сучасного екологічно небезпечного стану землекористування в Україні перспективним напрямком є стратегія ресурсоощадної діяльності аграрних підприємств, яка синтезує позитивні сторони традиційного і органічного землеробства, знижує деградаційні процеси земельних ресурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимчук Н.А. Організаційно-економічні засади формування ресурсозберігаючого механізму розвитку АПК / Н.А. Герасимчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nam.kiev.ua/files/tesis/Дисертація%20Герасимчук%20Н.А.>
2. Кузьменко О. Б. Ресурсоощадна діяльність аграрних підприємств в умовах інтенсифікації використання земельних ресурсів: теорія, методологія, практика : монографія / О. Б. Кузьменко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 192 с.
3. Донських А.С. Основні форми розвитку малого агробізнесу / А.С. Донських // Агросвіт. – 2012. – № 8. – С. 53-56.
4. Кузьменко О.Б. Принципи ресурсоощадної діяльності аграрних підприємств / О.Б. Кузьменко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/dell/Desktop/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%2022222.pdf>
5. Горох О.В. Актуальність ресурсозбереження для економіки України / О.В. Горох // Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи: матеріали міжнар. форуму молодих вчених, 15-16 травня 2008 року: у 3-х т. – Т. 1 / ХНТУСГ. – Х., 2008. – С. 179-180.